

Др Најшаша Деретић, доцент
Правној факултету у Новом Саду

РАЗЛИЧИТИ ОБЛИЦИ КОРУПЦИЈЕ У ПРАВНОЈ ИСТОРИЈИ¹

"Invertunt iura, accipiunt qui munera plura"
(Право изврће онај који је примио више поклона)

Сажетак: Овај рад је покушај да се да скроман допринос бољем познавању појаве корупције, "друштвеног зла", чији су различити појавни облици, познати свим друштвима: старог, средњег и новог века. Уобичајено се реч "корупција" преводи као – поквареност, подмишљивост, пошкљивост, што само по себи асоцира на један друштвено штећан феномен који постоји "оштакко је свега и века". Као негативна социјално-психолошка и криминална појава, корупција и данас побуђује пажњу како стручне јавности и тако и "обичних смртника". Како је време проишло, одређени облици корупције су нестали али су, настали, развијали се и усавијавали њени нови појавни облици. Томе су посебно допринеле друштвено - економске и политичке промене, посебно економска криза али и криза морала која је захваћала поједина друштва. Увек је било људи који су као носиоци одређене државне и друштвене функције, зарад свој личног богаћења, злоупотребили свој положај и оштетили јавни интерес. Како је лак начин богаћења појединаца (кроз историју) увек у директној вези са незаконитим начином, корупцијом, једна стара кинеска пословица ни данас није изгубила на актуелности и требало би је чешће понављати, без обзира на њену застарелу поруку: "Оној ко се обогатио за јодину дана, требало је обесити пре дванаест месеци".

Кључне речи: друштвено штећан феномен, друштвена криза, криза морала, пошкљивост, злоупотреба поверења.

¹ Рад је посвећен Пројекту "Теоријски и практични проблеми стварања и примене права (ЕУ и Србија)" чији је носилац Правни факултет Универзитета у Новом Саду.

1. Појаве корупције у важнијим државама Старог века

Међу историчарима данас скоро да постоји општа сагласност о томе да Стари век отпочиње са настанком првих држава у Месопотамији (IV миленијум пре н.е.), па све до пада Западног римског царства (476). У литератури се државе Старог века деле на две велике групе које се уобичајено називају источњачке деспотије и античке државе. У водеће државе источњачке деспотије (које су биле најстарије државне творевине на свету) убрајају се Вавилон (Месопотамија), Египат, Индија, Кина, а у античке државе Грчка и Рим. С обзиром да је најдужи период у историји класног друштва - робовласничко друштво (трајало је око четири хиљаде година)², било је доста времена да појавни облици корупције настану, да се промене и усаврше.

1.1 Вавилонско царство

Вавилонско царство се данас најчешће спомиње у вези са једним од својих царева – Хамурабијем, који је остао забележен у историји као способан владар који је, освојивши многе народе у окружењу, успео да обнови старо Вавилонско царство у коме доминира општи привредни напредак. Желећи да и правно уреди своје царство, Хамураби је донео законик који представља најпознатији законик древне Месопотамије и један од најпотпунијих правних извора старог века у целини. Друштвену структуру Вавилона је обележила подела људи на слободне и робове. Слободни људи, којих је бројчано више, били су даље подељени на неколико категорија. Највиши друштвени слој чинили су свештеници и државни чиновници, који су располагали крупним земљишним поседима; они најбогатији међу њима имали су и посебно име – *дамкари* (банкари). У угледније људе убрајали су се и *авилуми* (богати сељаци, трговци, занатлије и војници).

Организација државне власти у Вавилону била је уређена тако да владар (*лугал*) контролише целокупну управну, судску и законодавну власт, преко посебног високог службеника (*шиаку*). Иако временом свештенство све више слаби, а власт добија световни карактер – владар свој мандат још увек извлачи из воље бога – заштитника (бог Шамаш); цар је његов изасланик на земљи. Најважнији државни чиновник уз владара је управник двора (*нубанда*). Поред централних органа у градовима и општинама, постојали су и локални органи власти на челу са управницима локалних територијалних јединица. Они су били одговорни за војне послове, прикупљање пореза, одржавање иригационих система, одвијање привредног живота на свом подручју.

² Вајс А. – Канди- Љ., *Опширна историја државе и њрава*, Београд, 1977, стр. 21.

Неспорно је да је вавилонско царство доживело своје најснајније тренутке у време Хамурабија који је омогућио општи привредни напредак. Развијени трговински и пословни односи погодовали су настанку негативних понашања људи, која су ригорозно санкционисана.³ У Хамурабијевом законнику је приметна велика заступљеност смртне казне која се брутално извршавала: бацањем завезаног човека у воду, спаљивањем, набијањем на колац, черечењем помоћу животиља. Занимљиво је да је смртна казна била предвиђена и за два деликта који би учинили државни чиновници (деликт против службене дужности). Први деликт је чинио локални функционер који злоупотреби свој положај (прими новац или неку другу врсту надокнаде) па ослободи "илку-борца" војне службе и други деликт, који такође чини локални службеник тако што, злоупотреби свој положај, па одузме поклон "илку" војнику, који му је дао владар.⁴

Хамурабију се приписује заслуга за увођење световних судова (царски, нижестепени провинцијски ...). У најважнијем правном тексту старог Истока, налазимо и неколико одредби о раду суда тј. судије. Тако је било предвиђено да судија који би *ионишиио своју њресуду*, кажњаван је тако да је осуђиван на дванаестоструку казну од оне коју је претходно одредио; стизала га је и казна јавног удаљавања са судијске функције (чл. 5). Строго је кажњавано и *лажно сведочење*; актере таквог чина стизала је казна која је претила оптуженом. За *лажно оишјуживање*, клеветника је стизала казна која се састојала у томе да му је на чело утискиван жиг који је носио читав живот као опомену другима шта их чека, уколико буду ширили неистине о другима...

1.2 *Еџијаи*

Данас, на основу опажања забележених у старим документима који се обично доводе у везу са владавином појединих фараона, каже се да египатска историја почиње 3200. године пе н.е.(мада све више следбеника стиче тзв. "млађа периодизација"). Историја древног Египта приказује се углавном као историја његових владајућих породица; египатски цар (чије је би-

³ У намери да се предупредe негативна понашања људи, у Хамурабијевом законнику наилазимо и на низ бруталних санкција: одсецање језика због увреде, одсецање руке због ударања родитеља, ако у пожару који је избио у суседовој кући, други сусед притекне и почне да гаси ватру, али се полакоми и хоће да узме неку ствар из запаљене куће, кажњаван је тако што је бацан у исту ватру коју је пошао да гаси....

⁴ *Илку њосед* је назив за посед који је додељивао војницима (а можда и чиновницима) за вршење војне службе, у време док ту службу обављају. Није био наследан, али би син илку сопственика имаће преузимао после смрти оца, уколико настави да обавља исте дужности. Наведено према: Аврамовић С. – Станимировић В., *Уџоредна њравна њрадиција*, Београд, 2007, стр. 71.

блијско име *фараон*) поистовећиван је са Богом.⁵ Египат је био теократска држава којом је владао фараон са огромном армијом чиновника. Највиши чиновник снажног централизованог и бирократизованог апарата власти, звао се *паи* и за њега се говорило да је "очи и уши фараона". Цати је поред тога што је био управни орган власти, председавао и колегијалном судском телу; њему су одговарали по принципу субординације чиновници и писари који су сакупљали порезе. При томе је веома важна улога припала главном благајнику или чувару печата који је у улози управника државних магацина контролисао све оно што би се наплаћивало за државну благајну у натури (жито, стока и сл).

У тако хијерархијски уређеној држави, положај чиновника иако изузетно привилегован, био је и посебно одговоран. Водећи рачуна да државни интереси не буду угрожени, установљена је посебна група кривичних дела – *злоупотреба чиновничког положаја*. Њу су могли да почине: корумпиране судије, фалсификатори државног печата као и они чиновници који би одали државну тајну. Судију који би примио мито стизале санкције у виду сечења носа и осуда на рад у радни логор. У Египту, за крађу, превару, фалсификат и употребу лажних мера, изрицане су телесне казне у виду батињања, одсецања носа и ушију, nanoшења рана, док је кривоклетницима и подносиоцима лажних оптужби изрицана смртна казна; Извршавана је мачем или спаљивањем, док је државним великодостојницима остављана "привилегија" самоубиства.⁶

1. 3 Грчка

Освајајући Египат, Грци, а затим Римљани, ушли су у свет једне старе цивилизације која је у многоне обогатила античко наслеђе на чијим основама почива савремена цивилизација. С друге стране, неспорно је да је "антика носила у себи заметак свега што ће бити значајно у даљем развоју човечанства".⁷ Први период у развоју грчког друштва, познатији као Хомерово доба, описује се у истоименим еповима као друштво које се налази на граници између варварства и цивилизације. Тај најудаљенији период грчке историје у знаку је три органа: базилеуса, већа старешина (буле) и скупштине (агора). Мада је базилеус првенствено врховни војсковођа свог племена, он је врховни свештеник и судија; између осталог одлучује о рас-

⁵ Према теологији древних Египћана, цар је отеловљење Бога – сокола Хоруса и сматрало се да су му родитељи били неки од највећих богова, посебно бог сунац – Ра. После смрти, цар је добијао храм у којем су га и даље поштовали као бога. Међутим, цар се разликовао од других богова по томе што се на земљи појављивао у облику људског бића и владао животом људи у Египту.

⁶ Наведено према: Николић Д., *Фрајменити њравне историје*, Ниш, 1997, стр. 56.

⁷ Холбах П., *Хришћанство разјољено*, Београд, 1956, стр. 8. (превод: Недељковић Д.)

подели плена као и о евентуалним сукобима међу саплеменицима поводом тога, као и поводом обичних сукоба између различитих родова и братстава унутар његовог племена.

У класичном грчком периоду имамо два типична представника: Спарту и Атину; прва, са аристократским, а друга, са демократским уређењем. И поред несумњивих разлика, неспорно је да су Спартанци и Атињани више од четири стотине година били носиоци грчке политике.

1.3.1 Спарта

Током свог постојања, Спарта је задржала аристократски карактер власти који је био потпуно обезбеђен тиме што су кључни органи власти - два краља, скупштина (апела), герузија (веће старца) и пет ефора, бирани из редова најугледнијих породица. И поред аристократског карактера власти (који се огледао у владању мањине "изабраних" у име већине), ефори (надзорници) контролишу краљеве, али и остале функционере, па и све грађане. Они врше општи надзор над дисциплином и моралом. Под руководством ефора радила је једна врста тајне полиције (*криптеја*) коју су чинили млађи људи, обучени и да убију ради оставривања својих задатака.⁸ Током трајања мандата за свој рад ефори нису никоме одговарали; тек након истека мандата (годину дана), подносили су неку врсту извештаја новоизабраним ефорима о свом протеклом раду.⁹

У изворима се о Спарти пише као о једној затвореној, примитивној, изолованој средини у којој се у свим областима живота па и у државном уређењу дуго задржала колективистичка племенска традиција. Од идеје да је сваком правом Спартанцу најбитна држава и да је њој све подређено, одн. да су јавни интереси битнији од приватних интереса, скоро да ништа није остало, развитком приватне својине. Нагло богаћење појединаца (које увек иде уз незаконите начине, корупцију), потпуно је "нарушило некадашњу једнакост Спартанаца и ослабило колективистичке стеге и обзире; када је преовладала љубав према новцу, коју Аристотел назива "филохрематија", ослабила је и спартанска моћ.¹⁰

1.3.2 Атина

Атина се за разлику од Спарте, сматра "колевком савремених правних и политичких концепата и института". Атинска држава се дуго стварала (од IX до VII века пре н.е.) и у свом развоју је прошла кроз неколико ета-

⁸ Станојевић О., *Историја политичких и правних институција*, Београд, 1988, стр. 100.

⁹ Николић Д., нав. дело, стр. 83.

¹⁰ Наведено према: Аврамовић С. – Станимировић В., нав. дело, стр. 96.

па. Први период њеног развитка у знаку је *аристокрајске републике* са елементима родовског уређења и аристократске власти, који су се дуго задржали. Многобројне реформе (Драконове, Солонове) допринеле су да од VI века пре н.е. Атина не буде више аристократска већ *демократска република* (за шта је посебно заслужан Клистен са својим реформама атинског друштва). За његово време, односно за почетак V века пре н.е. везује се и установа позната као "*осиракизам*" као мера која је стизала сувише популарне политичаре, који су означавани као "опасни по демократију". Заврашавали тако што су бивали прогнани десет година; при томе нису били новчано кажњавани нити им је била конфискована имовина.

До средине VIII века Атином су владали наследни *базилеуси* – краљеви. Са слабљењем улоге краља, јача чиновнички апарат и настаје посебан државни орган - *девет архониа ејонима* (којима се поверавају судски и управни послови). Бирају се на годину дана са задатком да обављају нагомилане државне послове; положај краљева више није наследан већ се бирају на 10 година. Од бивших архоната створено је временом посебно саветодавно тело које се звало *ареоиа* са задатком да суди за све врсте убиства, а посебно за убиство слободног Атињанина са предумишљајем, да суди за покушаје "завођења тираније".

У другој половини V века, захваљујући Периклу и његовим реформама, Атина доживљава између осталог и највећи степен демократизације државног апарата. Законодавна власт је припала еклезији, савету 500 (були) је припала извршна власт, а хелилеји (скупштини) судска власт. У вези са хелилејом, значајно је једно правно средство – *ирафе ѡараномон*, једна врста "тужбе о закону" коју је могао да подигне сваки атински грађанин пре хелилејом како би доказао да један предлог закона или већ донети закон није у складу са постојећим правом Атине. Предлагачи закона су морали добро да размисле да ли је њихов предлог закона или сам закон који је донет на основу њиховог предлога, легалан. Уколико би се доказало да је предлагач закона крив, предлог закона али и сам закон уколико је већ изгласан, били би суспендовани. И предлагача закона су стизале санкције: кажњаван је најчешће новчаном казном, а његов предлог или закон био би поништен. Уколико би три пута починио исту грешку, губио је бирачка права. Овом јавном тужбом (*ирафе*) гоњен је и чиновник због примања мита и због случајева проневере или крађе државних фондова.

Атинско кривично право између осталог познаје нека специфична кривича дела која нећемо срести у другим државама старог века. Ту се првенствено мисли на дело познато под називом "*хибрис*". Чинила су га лица која злоупотребом своје политичке моћи и богаства, својим осيونим и обесним понашањем, шиканирају друге (извргавају их руглу, физички их малтретирају, чак их и лишавају живота, одузимају им имовину и приви-

легије...). Простије речено, шиканирајући друге, они од тога нису имали никакве материјалне користи, али друга страна, жртва је трпела, данашњим речником речено - "душевни бол", који је тада било тешко доказати.

1.4 Рим

Феномен корупције, која се тичала рада магистратура, јавих служби у Риму, али и особа које су обављале те функције, није стран ни Римској држави. Дуго времена је код Римљана била част обављати неку јавну функцију, односно заузимати високу функцију у државном апарату. Исте су се обављале најпре бесплатно, "из почасти" (и због тога су биле доступне само богатим грађанима), да би касније, са јачањем чиновничког апарата, чиновници за свој посао добијали плату.

У старом Риму појава корупције се најпре спомиње у вези са лошим утицајем, односно, "кварењем" (на пример, робова – *servus corruptus*)¹¹, а затим за разне злоупотребе кварења власти и на крају подмићивање, односно, поткупљивање ради одређене користи. Римски чиновници са све већим освајањима римске државе, масовно чине кривична дела корупције - злоупотребе чиновника, пријем поклона и изнуда.¹²

Кривична дела злоупотребе јавне службе (*crimen repetundae*)¹³, везана су за моменат када је заживела установа одговорности и пракса полагања рачуна римских магистрата (чиновника) након истека мандата. Након истека функције на коју су изабрани за вршење појединих послова (а то је најчешће било након годину дана) – магистрати и остали чиновници били су дужни да положи рачун за све евентуалне неправилности које су учинили обављајући своју дужност. Пауло у својим Сентенцијама пише да се по Јулијевом закону о злоупотребама у служби одговара у јавном (кривичном) поступку, али се оно што је било дато (стечено на тај начин) може тражити натраг.¹⁴ Полибије тврди да "демократија пропада када власт народ учини подмитљивим и лакомим; давање мита је стога кажњавано смрћу".¹⁵ Помпоније пише да је код кривичног дела о корупцији, посебно од-

¹¹ Гај, Институције, III, 198

¹² "Accipiere quid ut iustitiam facias, non est tam accipere quam extorquere" – говорили су Римљани, што у преводу значи: "Примити нешто да би се донела пресуда, не значи примити, него изнудити". Наведено према: Ромац А., *Dicta et regulae iuris*, Београд, 1984. Стр. 48.

¹³ Опширније о појавним облицима корупције у римском друштву: подмићивању, злоупотреби положаја, незаконитој наплати, врбовању гласача, гласању у Скупштини или Сенату за одређени предлог због примљеног мита – видети опширније у раду Деретић Н., *Крајак осерџи на crimen repetundae ... у римском љраву*, Правна ријеч, Часопис за правну теорију и праксу удружења правника Републике Српска, Бања Лука, бр. 29/2011, стр. 429- 442.

¹⁴ Ромац А., Паулове Сентенције, Загреб 1989, стр. 241: *Leges Iulia repetundarum in publico iudicio accusatur, sed id quod datum est repeti potest.*

¹⁵ Полибије, *Историја*, VI, 9, VI, 56.

говоран онај који је узео новац за обављање или необављање посла преко других лица".¹⁶ При томе "одговара и онај који је узео новац пре или после почетка процедуре".¹⁷ Сматрало се "да је узет новац и ако се узима нешто друго у замену за њега".¹⁸ Чести случајеви корупције судија у посткласичном добу, приморали су императоре "да у сваком спору захтевају заклетву странака да судију нису подмитиле".¹⁹ У вези са давањем новца судији, Закон XII таблица је био ригорозан; он је предвиђао смртну казну за судију или арбитра који је намерно погрешно пресудио тј. ако би се утврдило да је примио новац (био подмићен) због ствари коју је требало пресудити.²⁰ Касније у класичном и посткласичном праву казне за судију су биле нешто ублажене. Судија је, по правилу, одговарао за накнаду штете. Накнада је зависила од слободне оцене суда, који је решавао по тужби оштећеног и досуђивао му правичну надокнаду.²¹ Помоћне судије (*iudex pedaneus* – путујуће, пешачке судије) које су обилазећи провинције, јер су им управници провинција поверили решавање мање значајних спорова, уколико би били подмићени, кажњавали су их ти исти управници провинција на тај начин што би их упутили у прогонство на одређено време.²² Римљани знају и за институт "*receptum arbitrii*"; то је био неформални споразум између странака и неког грађанина коме су парничари поверили решавање спорног случаја у намери да избегну редован судски поступак. Уколико арбитар не испуни преузету обавезу (изигра поверење странака), странке нису имале одговарајућу тужбу којом би га присиле. Зато је претор на основу свог империјума, могао несавесном арбитру изрећи новчану казну (*multae dictio*) или му одузети неку ствар као залог (*pignoris capio*).²³

Против кривичних дела корупције (злоупотребе положаја, пријем поклона, изнуда) које чине римски чиновници, интервенисало се најпре, подношењем приватних тужби.²⁴ Интервенисало се кроз поступак назван *quaestiones*

¹⁶ Dig. 3.6.1.1.: Hoc autem iudicium non solum in pecuniariis causis, sed et ad publica criminali pertinere Pomponius scribit, maxime cum et lege repentudarum teneatur, qui ob negotium faciendum aut non faciendum per calumniam pecuniam accepit.

¹⁷ Dig. 3.6.1.2: Qui autem accepit pecuniam sive ante iudicium sive post iudicium acceptum, tenetur.

¹⁸ Dig. 3.6.1.4.: Pecuniam autem accepisse dicemus etiam si aliquid pro pecunia accepimus.

¹⁹ Nov. 124,1

²⁰ Tabula IX. 3. *Gellius* (20,1,7): *Duram esse legem putas, quae iudicem arbitrumve iure datum, qui ob rem (i)dic(a)ndum pecuniam accepisse convictus est, capite poenitur.*

²¹ Dig. 50.13.6: Si iudex litem suam fecerit, ...et in quantum de ea re aequum religioni iudicantis visum fuerit, poenam sustinebit.

²² Ромац А., нав. дело, стр. 241.

²³ Видети опширније: Бујуклић Ж., *Forum romanum*, Београд, 2006, стр. 480.

²⁴ Улпијан у десетој књизи "Коментари едиката" говори о ситуацији да "ако за било кога кажу да је узео новац да би у сврху шиканирања нешто учинио или да не би учинио (тј. наудио другоме тиме што би извршио или не би извршио (испунио) било коју обавезу – онда је у току

(судска истрага). Поступак је вођен за крупне преступе у политичким споровима названим *pecuniae repetundae* – примање мита на рачун провинције или због покушаја да се онемогући кандидовање на изборима за магистратуру – тзв. изборни преступи. На основу приватне тужбе оштећених, учинилац злоупотребе није сносио никакву другу последицу, осим што је морао да им надокнади обичну штету. Доношењем закона *Lex Servilia* учинилац злоупотребе је ригорозније кажњаван: поред накнаде штете у двоструком износу, губио је и политичка права. Касније, је заживела пракса да се учиниоц злоупотребе кажњава конфискацијом дела или читаве имовине, стизала га је инфамија (проглашаван је нечасним) и није могао бити сведок на суду).²⁵

ЗАКЉУЧАК

Рад се овде завршава и биће настављен у првој следећој прилици. Аутор има намеру да проблем корупције обради не само кроз стари него и кроз средњи и нови век, како би наслов рада био у потпуности испоштован. Тиме се задовољава и основни постулат *правне историје* чији је циљ да између осталог, допринесе разумевању појединих правних установа и појава кроз историју, јер је то услов за разумевање савремених правних система и различитих појава у њему. Тако се ни корупција као друштвено неприхватљиво понашање, не може посматрати "ван времена и простора", с обзиром на то да је позната и старим али и савременим друштвима. Иако се корупција испољавала и некада и сада "у различитим облицима и видовима"²⁶, друштвено понашање оличено у корупцији, "посебно је данас предмет проучавања правне, политиколошке, безбедносне и друштвене теорије, али и правне праксе и криминалне политике".²⁷ Разне форме подмићивања међу људима задржале су се до данашњих дана, с том разликом што су данас усавршени нови појавни облици корупције, који се врше на перфиднији начин и теже се могу открити.

За разлику од држава старог века, које су саме решавале проблем корупције, данас су државе спутане прописима међународне заједнице. Универзалним и регионалним међународним актима децидно су утврђене мере, средства, поступци и органи за сузбијање и спречавање корупције.

годину дана против те особе дозвољена тужба која је омогућавала исплату четвороструког износа своје новца за коју се тврди да ју је примио, а након истека године дана - у једноструком износу". (Dig. 3.6.1: De calumniatoribus: Ulpianus *libro decimo ad edictum* In eum qui, ut calumniae causa negotium faceret vel non faceret, pecuniam accepisse dicitur, intra annum in quadruplum eius pecuniae, quam accepisse dicitur, post annum simpli in factum actione competit).

²⁵ Dig. 50. 13. 6: *Si iudex litem suam fecit, ... et in quantum de ea reaequum religioni iudicantis visum fuerit, poenam sustinebit.*

²⁶ Бошковић М., *Актуелни проблеми сузбијања корупције*, Београд, 2000, стр. 3.

²⁷ Јовашевић Д., *Кривична дела корупције*, Београд, 2009, стр. 79.

*Nataša Deretić, Ph.D., Assistant Professor
Faculty of Law Novi Sad*

Various Forms of Corruption in the History of Law²⁸

Abstract

The paper presents an attempt to give a modest contribution to a better understanding of this phenomenon or rather "social evil" which cannot be observed outside the contexts of time and space. Various forms of corruption were present in the states of the ancient world, as well as in the Middle Ages and the new, contemporary era. The term corruption is usually interpreted as dishonesty, bribery, or fraud which implicates it as a socially harmful phenomenon that has been in existence since "time immemorial". Being a widespread socio-pathological and criminogenic phenomenon, corruption still calls for attention of both professionals and the general public. With the passage of time, certain forms of corruption disappeared, but new ones have appeared, developed and been perfected. This was particularly encouraged by social, economic, and political changes, especially the depression and the ensuing ethical crisis which engulfed some societies. There have always been people in certain positions of power who would take advantage of their administrative and social functions in order to gain or increase personal wealth at the cost of causing damage to the public interest. Since easy ways of getting rich are almost invariably related to corruption, an old Chinese adage remains topical even today and people should be reminded of it more often. It says: *The one who has made a fortune in one year should have been hanged twelve months ago.*

Key words: socially harmful phenomenon, social crisis, moral crisis

²⁸ The paper is part of the project entitled *Theoretical and practical problems in creating and implementing laws (EU and Serbia)* at the Law School of the University of Novi Sad.